

**Последици от войните върху развитието на спорта в България
през XX век**

**Consequences of the Wars on the Development of Sports in Bulgaria
in the 20th Century**

**Георги ПЕТРУНОВ
Georgi PETRUNOV**

DOI: 10.61836/EJTW6028

Received: 16.09.2025
Available online: 21.11.2025

Abstract: *The article focuses on the effects of the wars on the development of sports in Bulgaria during the twentieth century. Sport is a civilizational achievement with significant economic implications. In the Bulgaria, it first appeared in the years following the Russo-Turkish War of Liberation (1877-1878), and it was fostered by foreign teachers, students returning from abroad, and officer movements. The Balkan Wars of 1912-1913 and World War I had significant implications for the development of sports in the country. Sports emerged as training for wars, and wars as preparation for sports. After the signing of the Treaty of Neuilly (1919), with the clauses abolishing compulsory military service in Bulgaria, the importance of sports and physical education in preparing the nation for participation in military operations increased. After World War I, sports organizations developed and expanded their economic dimensions, securing significant revenues from various sources. During this period, the Bulgarian National Sports Federation and the Bulgarian Olympic Committee were established, which was recognized by the International Olympic Committee. The Second World War had significant consequences for sport at the international level, and the consequences for the development of sport in Bulgaria after this war and after the change in the political system were particularly significant. The athletic organizations that existed before September 9, 1944 were labeled bourgeois, reformed, and abolished. With the outbreak of the Cold War, sport was recognized as a tool for promoting socialist ideology and its importance in the national economy expanded. At the same time, sports and prize money from international events proved to be a valuable source of scarce foreign currency in the socialist economy. The massification of sports and the industrial manufacturing of athletes began in the 1960s, notably in specifically designed sports schools. The consequences of the wars on the development of sports in Bulgaria in the 20th century were significant.*

Keywords: *Sports, Wars, Economic Consequences, Capitalism, Socialism*

JEL: *N43, N44, Z13*

Въведение

Модерният спорт е резултат от процеса на цивилизация и преобразуването на външната принуда в самопринуда и самоконтрол, както и с оформянето на цивилизования западен човек и свободното му време (Elias and Dunning, 1986). Спортни игри се откриват още в Древен Рим и Древна Атина, но насилието при тях е толкова жестоко и разпространено, че ги отличава значително от модерния спорт, както показва Dunning (1999). Общественият натиск към самопринуда прави игрите по-сдържани, регулирани и насочени към развлечение на зрителите (Dunning, 1999). Цивилизационният тласък през XVIII век е периодът, в който спортизацията започва най-значително да се случва в Англия (Dunning, 1999). Това е времето на индустриалната революция и показва връзката на спорта с икономическите фактори. Rigauer (1981) разглежда комерсиализацията на спорта от позицията на работа, която създава блага подобни на стока и при която се следват принципите на пазарната размяна. Спортът привлича мнозина с възможността да осъществят бърза и значителна вертикална мобилност, която в модерните общества е трудно постижима в повечето стопански сектори.

Развитието на спорта в България е силно повлияно от войните, в които страната участва в края на XIX и XX век. Още в периода на Възраждането се откриват примери за различни форми на народни физкултурни занимания и игри, както показва Bardareva (1991), в които участници са фигури с ключова роля в революционната дейност и въстанията, предшествващи Руско-турска освободителна война. „През втората половина на 19 в. се засилва използването на средствата за физическо възпитание в подготовката на народа за националноосвободителните борби. Ярки примери в това отношение ни дават животът и дейността на великите български революционери Г. С. Раковски, В. Левски, Хр. Ботев.“ (Petrova, 1993: 42). Авторката показва, че включването на физическото възпитание в учебните планове е свързано с основаването на класните училища, което става под силно руско влияние.

Спортът от Руско-турска освободителна война до Балканските войни и Първата световна война

Освобождението на България през 1879 г. създава условия за значителни промени в обществения и стопанския живот на страната. Исторически изследвания (Petrova, 1993; Bardareva et al., 2008) свързват появата на спорта в България с посещение на Министъра на народната просвета Георги Живков на гимнастически игри в гр. Лозана, Швейцария през 1893 г. При това посещение министърът отправя покана към Съюза на швейцарските гимнастически дружества да изпратят за учебната 1894/1895 г. десетина подготвени учители по гимнастика. Тези швейцарски учители, от които най-известни стават Шарл Шампо и Луи Айер,

започват работа в училища в различни български градове, в които запознават учениците с няколко вида спорт. Последващото развитие на спорта в Княжество България е свързано и с дейността на редица български студенти и ученици, които се връщат от чужбина с опит в различни спортове, а така също и с офицерското движение, което е сред активните участници в значителна част от спортните дейности. Например, завърнали се от чужбина студенти и ученици създават от 1909 г. първите футболни сдружения в страната – в София „Съединение“ и „Савата“, във Варна „Спортист“ и „Атлас“, в Бургас „Стрела“, в Пловдив „Христо Ботев“ (Bardareva, 1991). Петрова в книгата си, посветена на физическото възпитание в периода след Освобождението, пише: „Предварителното обучение на войниците в сложни престроявания и прегрупирания, в едновременно изпълнение на команди и др. имат важно значение за изхода на боя.“ (Petrova, 1993: 6). Така физическото възпитание и спорта се очертават като тренировка за военните действия. В същото време включването на военни в спортните дейности показва, че войните дават основа за развитие на спорта.

През 1895 г. в София е учредено първото гимнастическо дружество „Юнак“. При възстановяване на Олимпийските игри през 1896 г. в Атина са изпратени петима гимнастици от България, на които са отпуснати по 20 златни лева и са им покрити пътните разходи (Kolev, 2014), но участие в игрите взима само един от петимата състезатели – Шарл Шампо. Гимнастически дружества започват да се откриват в различни български градове, за което допринася това, че „Министърът на народното просвещение К. Величков с окръжно № 6425/16.V.1987 г. нарежда на училищните власти да станат инициатори за създаване на такива дружества в цялата страна. Така възниква една от най-значимите обществени организации в страната – Съюзът на гимнастическите дружества „Юнак“. Ученическите салони, макар и малко на брой, се предоставят вечер на Съюза, за да водят членовете му практически занимания.“ (Petrova, 1993: 57). Например в гр. Пловдив през 1897 г. е създадено дружество „Тракийски юнак“. В чл. 6 на неговия устав¹ е посочено, че благодетелен член е лице, което принесе материална полза на дружеството не по-малко от 100 лева. В чл. 10 е записано, че действителните и спомагателните членове плащат по 60 ст. месечен внос. От дружеството се изключва член, който не е заплатил месечен внос за три месеца под ред. В чл. 32 е записано, че приходите на дружеството се състоят от членски внос, суми придобити от дружествени вечеринки и други забавления и от волни пожертвования. Стриктно се следи за разходите на дружеството – касиерът не може да държи при себе си повече от 50 лв. и всичко над тази сума трябва да внася в сметката на дружеството.

¹ Уставъ на пловдивското гимнастическо дружество „Тракийски юнак“. 1905. Пловдивъ, viewed 14 September 2025. <https://digital.libplovdiv.com/bg/view/648186acf-62d02cdaa020b2c>

На 15 август 1898 г. е учреден Съюзът на гимнастическите дружества „Юнак“ (СБГД „Юнак“), който обединява съществуващите до тогава отделни дружества в различните градове на страната. Съюзът има показателен девиз „Здрави и силни – дружно за Отечеството“. Членуващите дружества в съюза трябва да внасят в общата каса 10% от своите приходи. През 1899 г. като орган на СБГД „Юнак“ започва да излиза месечното списание „Здраве и сила“. Списанието се издава от 1899 г. до 1944 г. всеки месец и съдържа информация за спортните събития в България и света. Годишният му абонамент е 1,50 лв. през 1903 г., а за обявление на 7 и 8 страница се плаща по 20 ст. на ред². Уставът на съюза предвижда на всеки две години да свикват юнашки събори. През 1904 г. по повод Третия юнашки събор в София се изгражда първият в града стадион „Юнак“ (Dikov, 2023). „Развитието на движението е под покровителството на българското офицерство, тъй като на армията ѝ трябва да се даде здрави, обучени във физически умения и дисциплина младежи.“ (Kolev, 2014: 1). До 1900 г. не е разрешено в юнашките дружества да участват жени. В СБГД „Юнак“ към 1910 г. членуват 48 дружества с 4200 юнаци, 400 юнакини и 6900 юноши (Bardareva et al., 2008).

Със започването на Балканската война се сформират Юнашки легиони (Kolev, 2014). През 1916 г. като участник в Юнашки легион на фронта загива Луи Айер. Първата световна война съвсем ограничава развитието на спорта в България, а и по света, като следствие от войната Олимпийските игри през 1916 г. не се провеждат.

Спортът от края на Първата световна война до Втората световна война

С подписване на Ньойския договор в края на 1919 г. и неговите клаузи за отмяна на задължителната военна служба в България, ограничения за притежаване на военна техника и т.н., спортните дейности се превръщат в още по-важни за поддържане на физическите и духовни сили на нацията. Спортът в България между двете световни войни има силно изразени национално-патриотични характеристики. В началото на 20-те години на XX век СБГД „Юнак“ бързо се възстановява. По това време е обновен стадион „Юнак“ като Столична община предоставя 16 декара общинска земя на едноименното дружество, освен това в края на 20-те години стадионът е допълнително разширен и капацитетът му достига 25 000 зрители, а в съседство на друг общински терен с доброволен труд и дарения е построен стадион „Левски“ с 10 000 места (Dikov, 2023). Създадени са дарителски фондове към Съюза, за които може да открием някои примери в Енциклопедия дарителство³. През 1922 г. дарител предоставя на Съюза имот в

² „Здраве и сила“, 1903, бр. 1 и 2 год. 5, viewed 14 September 2025. https://sportnabiblioteka.bg/images/download/zdrave_i_sila/5_1-2.pdf

³ Енциклопедия Дарителството. Съюз на гимнастическите дружества „Юнак“, viewed 14 September 2025. <https://daritelite.bg/gimnastichesko-druzhestvo-yunak/>

гр. София на ул. “Добруджа” № 9, състоящ се от дузина апартаменти с централно отопление, които са оценени на 4 000 000 лв. Дарението е под условие: единият апартамент да се използва за административните нужди на организацията, а останалите да се дават под наем и с получените средства да се учреди благотворителен фонд на името на дарителя. Други дарители, посочени в енциклопедията, даряват движимо и недвижимо имущество, акции, ценни книжа, облигации, парични средства. Съюзът не разчита само на дарения. Приходите от дейностите на Съюза също са важен източник на средства. Показателен е Шестият юнашки събор през 1924 г., в който участват 15 000 души от 46 юнашки дружества и над 20 000 зрители като с приходите от входни билети изцяло се покриват разходите по организацията на събора⁴.

Българска национална спортна федерация (БНСФ) е учредена на 16 декември 1923 г. в София, която обединява спортни клубове, лиги и съюзи по различни видове спорт (Bardareva, 1991). Поставя се началото на държавни първенства по отделните видове спорт, а резултатите от тях определят разпределението на квотите за международни състезания. През 1943 г. съществуват 734 клуба с 65 226 спортисти (Mitev, 2023). Българският олимпийски комитет (БОК) е създаден през 1923 г. с цел да представи страната на Олимпиадата в Париж, както и в бъдещи игри, и е признат от Международния олимпийски комитет през 1924 г. (Bardareva and Ivanov, 1998).

Отделните федерации и съюзи стават членове на международните организации по съответния вид спорт. Например, футболната секция към БНСФ е член на Международната футболна асоциация ФИФА от 1924 г. Веднага след приемането във ФИФА българският национален отбор играе първия си официален международен футболен мач срещу Австрия и от там заминава за участие на Олимпийските игри в Париж, което е отразено във в-к „Спортът“ от 18.05.1924 г. Журналистите от дългоизлизалия спортен вестник описват намаленията на различните железници, които ще се използват при пътуването, както и това, че на националния тим тютюневата фабрика „Енидже“ е отпуснала пет килограма цигари⁵. Спортът предоставя възможност за подобряване на националния дух и международния имидж на България след Първата световна война с участие в крупни спортни форуми. Участието на български спортисти на Олимпийските игри в Париж през 1924 г. е именно такава възможност. На игрите в Париж участват освен

⁴ Истории от София: Дружество „Юнак“. РИМ-София, viewed 14 September 2025. <https://www.sofiahistorymuseum.bg/bg/novini/istorii-ot-sofia/1130-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%BE%D1%82-%D1%81%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%8F-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%E2%80%9E%D1%8E%D0%BD%D0%B0%D0%BA%E2%80%9C>

⁵ в-к „Спортът“ от 18.05.1924 г., viewed 14 September 2025. https://sportnabiblioteka.bg/images/download/sport/1_26.pdf

футболният отбор и български състезатели по атлетика, колоездене и конна езда. През 1929 г. започват да се организират балкански първенства по футбол, в които участват България, Гърция, Румъния, Турция и Югославия. Именно с балканските турнири са свързани най-големите успехи на българския футболен отбор от първата половина на XX век, който два пъти печели турнира и Балканската купа през 1932 и 1935 г. Това са важни постижения, които изпълват улиците на страната с ликуващи хора и допринасят за повдигане на националното самочувствие, дух и единството на нацията.

През 1931 г. се приема Закон за физическото възпитание на българската младеж, който предвижда задължително физическо възпитание за младежите до 21 години. „Скритите тенденции на закона са използването на средствата на физическото възпитание и спорта за деполитизирането на младежта и предвоенната ѝ подготовка.“ (Petrova, 1993: 45). Развитието на спорта и спортните клубове продължава.

Започват да излизат издания на различните спортни клубове. Например, месечното издание „Известия на офицерски спортен клуб А.С.23“, който е с годишен абонамент от 20 лв., но за юнаци е 10 лв. В брой 10-12 от 1932 г.⁶ е публикуван отчета на Управителния съвет за предходната година. От него става ясно, че освен игрища клубът има сграда на стойност над 1 000 000 лв. със задължения от 95 000 лв. на Франкобелгийската и Балканска банка и 40 000 лв. на „Гранитидъ“ А.Д. Също така, че организираният бал с маски е дал чист приход на клуба от 42 537 лева. От членски внос са получени над 54 000 лева, от билети над 2 100 лв., от значки 2 390 лв., от състезания над 72 800 лв., от наеми 5 600 лв., от пожертвувания 42 000 лв. Сумата, посочена в касата е почти 600 000 лв. Разходите са свързани със закупуване на спортни артикули, заплати, кредитори, поправки и поддържане на игрището, турнири и летни почивки.

Стопанските измерения на спорта в България през първите четири десетилетия на XX век са значителни. Източниците на средства са разнообразни – членски внос; наградни фондове от състезания; входни билети; дарения и спонсорство; издаване на вестници и списания, както и рекламите в тях; забави и балове; рекламни артикули – значки, пощенски картички и други; наеми и управление на имуществото на клуба. Войните имат съществени стопански последици за спорта и неговото развитие през първата половина на XX век. Втората световна война не прави изключение от тази тенденция, както по отношение на спорта в България, така и на международно ниво. Поради Втората световна война не се провеждат редица състезания, сред които Олимпийските игри през 1940 г. и през 1944 г. След края на Втората световна война започва нов етап в развитието на България, свързан с дълбоки промени във всички сфери на живота, включително и в спорта.

⁶ в-к „Известия на офицерски спортен клуб А.С.23“, бр. 10-12 от 22.01.1932 г., viewed 14 September 2025. https://sportnabiblioteka.bg/images/download/ac23/2_10.pdf

Спортът по време Студената война

Освен кръвопролитни войни, човешката история познава и една специфична форма на вражда между два идеологически лагера, каквато е Студената война. Обхващаща периода след края на Втората световна война до началото на 90-те години на XX век. Враждуващите сили са Западните, предвождани от САЩ и Източните, предвождани от СССР. България е част от Източния блок в тази война. Значението на спорта нараства в надпреварата между двата лагера по време на Студената война. Постигайки успехи в спорта, един от двата блока демонстрира своето надмощие. „Мирното съвместно съществуване между двата лагера е по-същество огромен двубой ... победа не само на отделен спортист над неговия съперник, но и победа на представител на социалистическия строй над представител на капиталистическия” (Sport and Politics, 1972: 36-38). Стопанската роля на спорта е важна за социалистическата икономика, в която разходите на спортистите са в левове, а приходите от международни състезания са в дефицитната чуждестранна валута. Спортът изпъква като едно от основните полета на съревнование по време на Студената война. Затова социалистическата власт първо трябва да постигне контрол над спортните организации.

От Протокол № 15 от 30 ноември 1944 г. от заседание на Политбюро на ЦК на БКП⁷ става ясно, че се предприемат действия съществуващите до тогава спортни федерации да се овладеят, преобразуват или разформирват. Например за СБГД „Юнак“ е посочено в протокола, че имат големи материални съоръжения и не могат да бъдат овладени, защото няма кадри. По тази причина Съюзът се слива с БНСФ в „ОФ-Народен съюз за гимнастика и спорт“, като са унищожени техните библиотеки, музейни сбирки и архиви (Mitev, 2023). Разформирован е БОК, а неговите имоти и ценности са предадени на Централния спортен съвет (Bardareva and Ivanov, 1998). Втората половина на 40-те години на XX век е свързана с разформироване на спортните организации в България и едва през 50-те години започва ново развитие на българския спорт. Стадионите „Юнак“, където играе националният отбор по футбол и съседният стадион „Левски“ са разрушени през 1949 г. и на тяхно място започва строителство на Националния стадион „Васил Левски“, което приключва през 1953 г. (Dikov, 2023). Същата 1953 г. Висшето училище за телесно възпитание, създадено 1942 г., е преименувано на Висш институт за физическо възпитание и спорт „Георги Димитров“. През 1951 г. е възстановен БОК. През 1958 г. като основен орган за физическа култура и спорт е основан Българският съюз за физкултура и спорт (БСФС).

През 60-те години се застъпва идеята за масовизацията на спорта в Народна Република България (НРБ). Книга, посветена на спорта в едно село показва,

⁷ Стр. 4 от Протокол № 15, Ф. 1Б; оп. 6; а.е. 15, viewed 14 September 2025. <https://politburo.archives.bg/2013-04-24-11-12-48/dokumenti/1944-1949/792---15--30--1944-->

че задачата за масов спорт е съвсем открито поставена от БСФС и изпълнена в селото със задължителен спорт за всички учащи, което е стимулирано от БСФС с осигуряване на награди: „... в първенството на училището по ски взеха участие 100% от момчетата, тъй като от наградата за всеки ученик имаше и чифт ски!“ (Chorbanov, 1972: 17). Цел на масовия спорт е да разшири максимално възможностите за подбор на спортисти, които да постигнат успехи в състезанията по време на Студената война. За успешното реализиране на тази цел във всички области на страната от края на 60-те години започват да се създават специализирани спортни училища (СУ). Тези училища са организирани по сходен начин на тотални институции, които обхващат целия живот на учащите със съчетание на целодневни тренировки и учене с живот в общежития, формирайки учениците по строго определен начин с оглед постигане на максимални спортни резултати (Petrunov, 2006; Petrunov, 2012). „В края на 80-те години функционират 36 СУ с над 17 000 ученици и т.нар. СУ „Олимпийски надежди“ Това са целодневни интернати с общо над 6 000 ученици.“ (Martinski, 2004: 605). Стига се до индустриално производство на спортисти. Усилията за постигане на успехи в спортните съревнования по време на Студената война се увенчават с успех. През втората половина на XX век се постигат най-големите успехи в спортната история на страната, което ще илюстрираме с обобщение на информацията от книгата на Bardarev and Ivanov (1998). В периода 1952 г. – 1988 г. на девет летни Олимпийски игри са спечелени 37 златни, 62 сребърни и 70 бронзови медала. В този период от българския спорт са спечелени множество медали и от световни и европейски първенства. Най-много златни медали – 10 от общо 35 медала са спечелени през 1988 г. на Олимпиадата в Сеул, когато НРБ е на седмо място от 159 участващи държави. НРБ завършва на трето място от 80 участващи държави на Олимпиадата в Москва през 1980 г. със спечелени 41 медала, от които осем златни. В динамиката на Студената война и с аргумент за последица от войната на СССР в Афганистан спортистите на САЩ и някои западни държави бойкотират Олимпиадата в Москва през 1980 г. Спортистите от източния блок пък отказват да участват в Олимпийските игри в Лос Анжелис през 1984 г., което е поредна последица от войните върху развитието на спорта.

Важна специфика на спорта при социализма е, че той не е професионален (формално). Затова спортистите се „назначават на работа“ във ведомството, към което е съответният клуб. Още в брой 1 от първата година на вестник „Футбол“ е включена статия със заглавие „В отбора – 6 шлосери“, в която се съобщава, че шестима от титулярите на футболния отбор „Д. Петров“ (Мездра) са шлосери. В заключение на статията се посочва, че „Труд и спорт могат и трябва да вървят ръка за ръка!“⁸. Водещите клубове са към армията и милицията, ако спортист

⁸ В-к „Футбол“, 20.02.1963 г., viewed 14 September 2025. https://sportnabiblioteka.bg/images/download/Football/1_1.pdf

се състезава за ЦСКА „Септемврийско знаме“, то той е назначаван на работа в Българската армия; ако се състезава за „Спартак“ по-късно „Левски-Спартак“, то той ще работи в МВР, което допринася за контрола на службите над спорта и спортистите от времето на Студената война.

От двата сборника с архивни документи „Държавна сигурност и спортът“, с общ обем над 1 000 страници, става ясно, че социалистическите служби проявяват сериозен интерес към спорта и спортистите, за да се гарантира максимален контрол над тях. Спортистите са от малкото, които имат възможност да пътуват извън НРБ, вкл. извън Източния блок, което налага разузнавателното и контра-разузнавателното им обезпечаване. Изкушенията за спортистите при тези пътувания са много големи и от архивни документи става ясно, че футболисти са се изкушавали тайно да купуват злато в Мексико⁹, на гимнастички са предложени 3 000 долара за 60 секундна реклама на козметика в Япония¹⁰ и т.н. Изкушенията не са свързани само с нелегална търговия и трансфер на стоки, но и с корупционни практики във футболния съюз¹¹. Вниманието на службите е най-силно съсредоточено върху контактите на спортистите с чуждестранни граждани и рисковете от връзките с тях, вкл. решения за невъзвръщане в НРБ и измяна на родината, за което най-емблематични примери са състезатели по вдигане на тежести изменници в Турция¹². Архивните документи показват, че по време на Студената война специалните служби са полагали огромни усилия за контрол над българските и чуждестранни отбори при провеждане на международни спортни форуми.

Заклучение

Войните, в които България участва през XX век имат значителни последици върху развитието на спорта в страната и стопанските му измерения. Войните и спорта са силно свързани още в периода преди Балканските войни и Първата световна война, когато офицерските дружества стават основен стълб за възникващите спортни сдружения. Физическото възпитание и спорта изграждат основа за предварителна подготовка на нацията за участие във военни действия. След подписване на Ньойския договор спортните организации се развиват с бързи темпове и стопанските им дейности се разширяват значително. Втората световна война също има съществени последици за развитието на спорта. С разгръщане на Студената война спортът е припознат като инструмент за утвърждаване на социалистическата идеология. Въпреки, че в НРБ няма професионален спорт, стопанските измерения на спорта остават съществени и през втората половина на XX век.

⁹ Документ № 100 в „Държавна сигурност и спортът“, Т. 2, viewed 14 September 2025. <https://www.comdos.bg/media/Nashite%20izdania/CD-19-SS-SPORT2.pdf>

¹⁰ Документ № 111, пак там.

¹¹ Документи № 95-99, пак там.

¹² Документ № 74, пак там.

REFERENCES:

- Bardareva, R., 1991. *Sport in Bulgaria – emergence and development*. Sofia: NSA. [Бърдарева, Р., 1991. *Спортът в България – поява и развитие*. София: НСА].
- Bardareva, R., M. Gevrenova, N. Prodanov, S. Bakalova, 2008. *Union of Bulgarian Gymnastics Societies “Yunak” – continuity, status quo and material standard*. Sofia: NSA. [Бърдарева, Р., М. Гевренова, Н. Проданов, С. Бакалова, 2008. *Съюз на българските гимнастически дружества „Юнак“ – континуитет, статукво и материален стандарт*. София: НСА].
- Bardareva, R., B. Ivanov, 1998. *Olympism and the Olympic Movement: Origin and Development*. Sofia: BOC. [Бърдарева, Р., Иванов, Б. 1998. *Олимпизъм и олимпийско движение: зараждане и развитие*. София: БОК].
- Chorbanov, Z., 1972. *Avillage plays sports*. Sofia: DI “Meditsina i fizikultura”. [Чорбанов, З. 1972. *Едно село спортува*. София: ДИ „Медицина и физкултура“].
- Dikov, P., 2023. The first football field: The history of the Yunak Stadium or how municipal property was once protected. *Analyses*. [Диков, П., 2023. Първото футболно игрище: Историята на стадион „Юнак“ или как едно време се е пазела общинската собственост. *Анализ*], viewed 14 September 2025. Permalink: <https://perma.cc/6MM8-TFA4>
- Dunning, E., 1999. *Sport matters. Sociological studies of sport, violence and civilization*. London and New York: Routledge.
- Elias, N., E. Dunning, 1986. *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford: Basil Blackwell.
- Kolev, K., 2014. The Bulgarian “Yunak” societies – a healthy mind in a healthy body. “Desant”. [Колев, К., 2014. Българските дружества „Юнак“ – здрав дух в здраво тяло. В-к „Десант“ от 29.11.2014], <https://www.desant.net/show-news/31815> viewed 14 September 2025.
- Martinski, T., 2004. “Sports”. In: *From the ninth to the tenth*. Sofia: Arte. [Мартински, Т., 2004. „Спортът”. В: *От девети до десети*. София: Фондация „АРЕТЕ“].
- Mitev, L., 2023. *100 years since the establishment of the Bulgarian National Sports Federation*. National Olympic Academy. [Митев, Л., 2023. 100 години от създаването на Българската национална спортна федерация. *Национална олимпийска академия*], viewed 14 September 2025. Permalink: <https://perma.cc/V7T5-2D5N>
- Petrova, N., 1993. *Physical education systems. School physical education in Bulgaria 1878–1944*. 2nd ed., Sofia: NSA. [Петрова, Н., 1993. *Системи за физическо възпитание. Училищното физическо възпитание в България 1878-1944*. (Второ изд.). София: НСА].

Petrunov, G., 2006. Organized crime and social transformation in Bulgaria. *European Journal of Sociology*, 47 (2), pp. 297–325.

Petrunov, G., 2012. Power sports in Socialism and their importance for organizing crime during the transitional period. *Sociological Problems*, vol. 44 (1–2), pp. 393–407. [Петрунов, Г., 2012. Силовите спортове при социализма и значението им за организирането на престъпността в преходния период. *Социологически проблеми*, 44 (1–2), 393–407].

Rigauer, B. 1981. *Sport and Work*. New York: Columbia University Press.

Sport and Politics. 1972. Sofia: Dimitrovsky Communist Youth Union. [*Спорт и политика*. 1972. София: Димитровски комунистически младежки съюз].

Correspondence address:

Georgi Petrunov – Professor, PhD

University of National and World Economy

Students Town,

1700 Sofia, Bulgaria

E-mail: georgipetrunov@unwe.bg

SCOPUS Researcher ID: 19640330400

Web of Science Researcher ID: JEF-0477-2023

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1979-8716>